

ASSOS ATHENA TAPINAĞI “LOUVRE MA 2828” FRİZİNDE HESİONE VE TROIALILAR

Daniş BAYKAN*

ÖZ: Assos Athena Tapınağı, Arkaik Dönem Dor düzenindeki başka bir yapıda rastlanmayan ve belki Batı Anadolu'ya özgü olan kabartmalı bir frize sahiptir. Tapınağın heykeltıraşlık eserleri (yerel volkanik tüften yapılan akroterler ve bir metop hariç) yerel andezit taşından yapılmıştır. Kabartmalı frizlerde, mitolojik konular, karşılıklı figürler ve hayvan mücadeleleri bulunmaktadır. Bu çalışmada, mitolojik konulu frizlerden, “LOUVRE MA 2828” numaralı levhanın, çoğunlukla “Herakles - Triton Mücadelesi” ve “Nereidler” olarak adlandırılmış figürleri ve ikonografisi bölgesel mitoloji bağlamında yeniden değerlendirilmiştir. Sahnede, sağ tarafta, sağa doğru, levhanın yarısından fazlasını kaplayan büyük boyuttaki Herakles ile Deniz Canavarı önde mücadele ederken, arka planda ve solda daha küçük betimlenmiş, sola yürüyen altı figür görülmektedir. Çıplak ama sadakla betimlenmiş Herakles, öne uzattığı sol bacağı dizden geriye bükmüş, sağ bacağı tümüyle geriye doğru uzatıp Deniz Canavarı'na hamle yapmış ve onun gövdesini arkadan kavrayarak ellerini bileklerinden yakalamıştır. Herakles'in sivri sakalı ve ensede toplu saçları görülebilmektedir. Sol kolunu yukarı kaldırmış ve sol elinde ne olduğu anlaşılamamış bir nesne tutan Deniz Canavarı'nın belinin altından başlayan ve gövdeye geçişi kendi sağ koluyla gizlenmiş olan kuyruğunun ucu çatalıdır. Sola hareket eden figürlerin önündeki (en soldaki) gövdesi cepheden, elleri iki yanda havada, başı geriye dönük figür tarafımdan Hesione olarak adlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Assos, Athena Tapınağı, Friz, Herakles, Hesione, Deniz Canavarı, Troialılar.

HESIONE AND TROJANS IN THE FRIEZE “LOUVRE MA 2828” OF ASSOS ATHENA TEMPLE

ABSTRACT: Assos Athena Temple has an embossed frieze possibly distinctive to Western Anatolia and not encountered in another Doric structure of Archaic Period. The sculptural works of the temple were made from local andesite stone (except for acroteriums made from local volcanic tuff and a metope). Embossed friezes depict mythological subjects, mutual figures and fights of animals. The present study re-evaluates the figures titled as “Herakles wrestling Triton” and “Nereids” of the plate number “LOUVRE MA 2828” and their iconography within the scope of regional mythology. The scene depicts “Herakles and the Sea Monster” at its right

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü,
danisbaykan@gmail.com

side covering more than half of the plate and at left in background, six figures walking to the left. Herakles, who is depicted naked but quiver, bends his knee backwards and make a move to the Sea Monster through completely stretching out his right leg backwards. He grips the body of the Sea Monster from back and grabs his hand from ankles. Herakles is observed to have a pointy beard and hair tied at the back of his head. Raising his left hand and holding an obscure object, the Sea Monster has a double- pronged tail starting from the bottom oh his back. His right hand disguises the junction between his tail and body. The figure located in front the figures moving to left, which raises her both hands and turns her head backwards is named as Hesione by the author of this study.

Keywords: Assos, Athena Temple, Frieze, Herakles, Hesione, the Sea Monster, Trojans.

Giriş

Assos antik kenti, Çanakkale ilindeki Ayvacık ilçesinin 17 km. güneyinde, antik Troas bölgesi sınırları içinde yer almaktadır. Assos Athena Tapınağı, kentin zirvesindeki geniş güney terası düzlüğüne andezit ve tüf malzeme ile inşa edilmiş, Dor düzeninde, 6x13 tek sıra sütunludur ve kabartmalı frize sahiptir. Dor düzenindeki bir yapıda Arkaik Dönem'de rastlanmayan bu ilginç özelliğin Batı Anadolu'ya özgü olup olmadığı, Anadolu'da aynı döneme ait karşılaştırılabilecek başka bir korunmuş Dor tapınağı bulunmadığı için belirsizdir. Kabartmalı frizlerde, mitolojik konuların yanı sıra karşılıklı figür grupları ve hayvan mücadeleleri yer almaktadır. Bu çalışmada, mitolojik konulu frizlerden, daha önce çoğunlukla "Herakles-Triton Mücadelesi" olarak adlandırılmış friz bloğunun figürleri ve ikonografik sahne, bölgesel mitoloji ile ilişkilendirilerek yeniden değerlendirilmiştir¹.

¹ Assos Athena Tapınağı heykeltıraşisine olan ilgim 1996-1997 yıllarındaki Assos kazı ekibine katılmamla oluşmuştu. Önce lisans tezimi (Danış Baykan, *Assos Athena Tapınağı Heykeltıraşlık Eserleri*, Çanakkale 18 Mart Üni. Fen-Edebiyat Fak. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Böl. Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Çanakkale, 1997) ardından da Prof. Dr. Elif Tül Tulunay danışmanlığında yüksek lisans tezimi (Danış Baykan, *Assos Athena Tapınağı Heykeltıraşlık Eserleri ve Bölgesel Mitoloji ile Bağlantıları*, İstanbul Üni. Sosyal Bilimler Fak. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002) bu konuda hazırladım. Bu makale, yüksek lisans tezimde ileri sürdüğüm görüşlerden birine dayanmaktadır. Ayrıca burada ileri sürülen fikirlerden bazıları daha önce (Danış Baykan, "Assos Athena Tapınağı Plastiği", *Arkeoloji Bölümü Konferans Dizisi I*, Nisan 2001, T.Ü. Arkeoloji Böl. D.1, Edirne, 2001 ve Danış Baykan, "Assos Athena Tapınağı Heykeltıraşlık Eserlerinin Bölgesel Mitoloji ile Bağlantıları" bildiri/poster, *İ.Ü. Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları Toplantısı-3*, İ.Ü. Edebiyat Fak. Kuyucu Murat Paşa Medresesi, İstanbul, 2003) tarafımdan sunulmuştur. Makalemi, Assos'ta iki yıl birlikte çalıştığım merhum hocam Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu'nun anısına saygıyla sunarken, tez çalışmalarımı büyük bir emek ve özveriyle yönlendiren hocam Prof. Dr. Elif Tül Tulunay'a da teşekkürlerimi yinelerim.

Resim 1 Herakles'in Deniz Canavarı ile Mücadelesi, Troialılar ve Hesione²

Assos Athena Tapınağı'nın heykeltıraşlık eserlerinde nadiren yeni çıkan ve birleşenler³ olsa da çoğu yüz elli yıldır görülmekte ve incelenmekte olanlar henüz tam yorumlanabilmiş değildir. Konumuz olan Louvre MA 2828 numarayla kayıtlı friz bloğu⁴ (**Resim 1 ve 2**), 1838'de bulunmuştur. Birleşebilen iki parçadan oluşan friz bloğunun, köşe kırıkları haricinde kompozisyon tümüdür. Rölyefte, Herakles'in yüzünün bir kısmı eksiktir. Kabartmanın diğer ayrıntılarında, hava koşulları gibi dış etkenlerden kaynaklanan aşınma görülmektedir. Assos Athena Tapınağı friz bloklarında, perspektifsiz, simetrik ve tek planlı sahneler yer alırken, burada, ön planda Herakles ve Deniz Canavarı, arka planda ise daha küçük betimlenmiş altı figür görülmektedir. Çıplak ama sadakla betimlenmiş Herakles, öne uzattığı sol bacağı dizden geriye bükmüş, sağ bacağı tümüyle geriye doğru uzatıp Deniz Canavarı'na hamle yapmış ve onun gövdesini arkadan kavrayarak ellerini bileklerinden yakalamıştır. Herakles figürünün sivri sakalı ve ensede toplu saçları görülebilmektedir. Sartiaux Herakles'in sakalsız olduğunu söylese de Finster-Hotz dönem içerisinde hep sakallı tasvir edilen Herakles'in burada sakalsız betimlenmiş olduğunun düşünülmesinin yüz bölümündeki eksiklikten kaynaklandığını vurgulamıştır⁵.

² Daniş Baykan, 2002 Levha 18a'dan düzenlenmiştir.

³ Daniş Baykan, "Assos Herakles-Kentauros Frizi ve Yeni Bir Tümlene Önerisi", *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı Euergetes, Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum 65. Geburtstag*, Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 139-144.

⁴ Friz bloğunun uzunluğu 294 cm; yüksekliği 81 cm; derinliği 15 cm (eksik); sol regula uzunluğu 35 cm; orta regula uzunluğu: 57 cm; sağ regula korunmamıştır; regula yüksekliği 6,5 cm; regula derinliği 1,5 cm; taenia yüksekliği 8,5 cm; taenia derinliği 1,8 cm; plinthos yüksekliği 7 cm; plinthos derinliği 2,5 cm; rölyef yüksekliği 4 cm ilâ 4,5 cm (Herakles: 5,5 cm) betim yüksekliği 60 cm'dir. Ayrıntılı ölçüler için bakınız D. Baykan 2002, *age.*, s. 62.

⁵ Felix Sartiaux, *Les Sculptures et la Restauration du Temple d'Assos en Troade*, Paris, 1915, s. 30 ve Ursula Finster-Hotz, *Der Bauschmuck des Athenatempels von Assos*, Roma, 1984, s. 34.

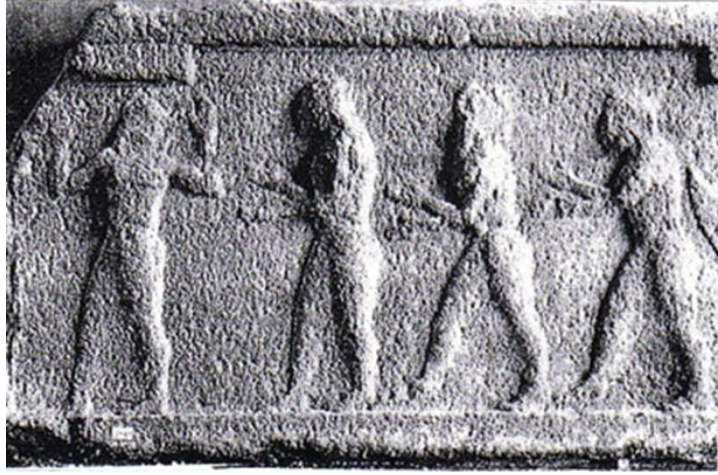

Resim 2 Herakles'in Deniz Canavarı ile Mücadelesi, Troialılar ve Hesione⁶

Sol kolunu dirsekten yukarı kaldırmış ve sol elinde ne olduğu anlaşılamamış bir nesne tutan Deniz Canavarı'nın belinin altından başlayan ve gövdeye geçişi kendi sağ koluyla gizlenmiş olan kuyruğunun ucu çatallıdır. Sartiaux'nun Deniz Canavarı'nın elinde "deniz kabuğu" olabileceğini söylemesine karşın nesnenin ucu, belirttiği gibi ağza değil alın hizasına gelmektedir. Deniz ile ilişkili bazı yaratıklarda rastlandığı üzere, bir balık (bazen yunus) tutulabilir. Herakles'in kalçasının ve sağ topuğunun arkasından görülen ve kuyruğa dâhil çıkıntılar, yüzgeç olmalıdır. Orvieto Claudio Faina Müzesindeki Deniz Canavarı'nın gövdesinde, kuyruk uçları haricinde üç yüzgeci bulunmaktadır⁷. Uzun giysili olan arka plandaki figürler (**Resim 3**) sola doğru hareket halindedir. Öndeki figür, gövdesi cepheden, elleri iki yanda havada, bacakları soldan görünüşlü, başı geriye dönük olarak betimlenmiştir. Arkasında bulunan diğer beş figürün tümü, sol profilden ve iki kolunu dirseklerden farklı açıyla kıvrarak, bitişik parmaklı ellerini öne uzatmış durumda gösterilmiştir. Bu figürlerden üçüncü ve beşinci arkaya doğru bakmaktadır.

⁶ Baykan 2002 Levha 18c'den düzenlenmiştir. Çizim Ceren Baykan

⁷ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pittore_di_berlino_1686_anfora_A_con_eracle_e_il_mostro_marino_Triton_quadriga_550-525_ac_03_da_necrop_crocif_del_tufo_orvieto.JPG (21.11.2015) ve Arvid Andren, *Architectural Terracottas from Etrusco-Italic Temples*, Lund, 1940, Levha 74-251.

Resim 3 Hesione ve Troialı Kadınlar⁸

Deniz Canavarı ve Herakles'in arkasında kalan iki figürün uzun elbiseleri olup olmadığı görünmemektedir. Bu friz bildiklerimiz arasında Assos Athena Tapınağı'nın en kalabalık sahnesidir, toplam sekiz figürden oluşmaktadır. Bu friz bloğunda da diğerlerinin malzemesi olan andezit tercih edilmiştir. Geneli bir veya iki figürlü olan Assos Athena Tapınağı metoplarının en kalabalık sahnesi, işlenmesi daha kolay tüf taşından yapılan, 4 figürlü Priamos metobudur⁹.

Araştırmacılar genellikle friz bloğunun üzerindeki betimde "Herakles ile Triton Mücadelesi"nin temsil edildiğini düşünmüşlerdir. 1833-1837 yılları arasında Anadolu gezisini tamamlayan Texier Assos ziyaretinde gördüğü ve bulduğu kabartmaları Louvre'a götürmüştür. Bu nedenle bu friz bloğu 19. yüzyıldan beri bilinmektedir. Texier'nin 1849'daki yayını öncesinde Witte¹⁰ ve Clarac, sonrasında da Friedrichs ve Overbeck sahne hakkında yorum yapmışlardır¹¹. Witte Herakles ile Triton veya Nereus mücadelesi; Clarac Menelaos veya Aristaios ile Proteus mücadelesi; Texier Menelaos ile Proteus mücadelesi; Friedrichs ve Overbeck Herakles ile Triton

⁸ Baykan 2002 Levha 18b'den düzenlenmiştir.

⁹ Daniş Baykan, "Assos Tapınağı'na Ait Bir Metop Üzerine Gözlemler", *Sevim Buluç Anı Kitabı*, Çanakkale, 2006, s. 105-110 ve Daniş Baykan, "Ransom of Hektor' on a Metope from Assos Temple", *Identity & Connectivity - 16th SOMA (Symposium on Mediterranean Archaeology) Proceeding Summary Book/1-3 Mart 2012*, Floransa, 2012, s. 12.

¹⁰ J. de Witte, "Bas-relief d'Assos", *Annali del Istituto di Corrispondenza Archeologica* 13, 1841, s. 318.

¹¹ Joseph Thacher Clarke, *Report on the Investigations at Assos 1881*, Papers of Archaeological Institute of Americas Classical Series I, Boston, 1882, s. 106.

mücadelesi olduğu üzerinde durmuşlardır. Clarke’ın¹², Hesione mitosunu da kullanarak sahneyi “Herakles - Triton Mücadelesi” olarak adlandırması, sahnenin sonraki tüm yayınlara da “Herakles - Triton Mücadelesi” adıyla geçmesine neden olmuştur. Bu adlandırmalara temel ve ikonografik örnek olarak da genelde siyah figürlü vazo resimlerinden örnekler gösterilmiştir.

Günümüze ulaşan antik kaynaklarda Herakles-Nereus karşılaşmasından bahsedilmekte (*Apollod.* 2.11), fakat Herakles’in Triton ile olan bir mücadelesinden söz edilmemektedir: Herakles - Nereus mücadelesi, Herakles’in Hesperidlerin bahçesine gidişinde geçmektedir; Hesperidler ile ilgili Herakles-Nereus mitosunda, ateşe ve suya dönüşen Nereus, normal hâle geçerken, Herakles’e Hesperidlerin yerini gösterir. Nereus’un ateşe ve suya dönüşmesi ve bu mitolojik olay esnasında Herakles ile arasında fiziki bir mücadele gerçekleşmemesine rağmen bu anlatım, Herakles-Triton mücadelesi varsayımının doğru olmayan temelini oluşturmuştur.

Diğer yandan Triton, Nereus, Ketos veya Proteus gibi özel adların verilmediği denizle ilişkili canavarlara antik mitolojide sıkça rastlamaktayız. Bunlara örnek olarak Perseus ile bir Deniz Canavarı’nın mücadelesini (*Apollod.* 2.4.3) veya Herakles’in bir Deniz Canavarı’yla mücadelesini (*Hom.II.*, 21.441 ve *Apollod.* 2.5.9) gösterebiliriz. Bunlardan Hesione mitosunda geçen Herakles ile Deniz Canavarı mücadelesi bizim için en önemlisidir. Hesione mitosunda, Troia kıyılarına Poseidon tarafından yollanmış Triton değil bir “Deniz Canavarı” anlatılmaktadır (*Apollod.* 2.5.9): “Troia Kralı Laomedon, Poseidon’a verdiği sözü tutmayınca, tanrı Troia kıyılarına bir deniz canavarı salar. Laomedon için bundan kurtulmanın tek yolu kızı Hesione’yi ona kurban etmektir ve kızını kurban etmeye razı olur. Herakles, Laomedon’un ölümsüz atlarına ihtiyaç duymaktadır; Laomedon’un atları kendine vermesine karşılık deniz canavarını öldürüp Hesione’yi kurtarabileceğini söyler. Troia kıyısına gönderilen bir deniz canavarıyla Herakles’in fiziki bir mücadelesi gerçekleşir ve bu mücadeleden Herakles galip çıkar. Mücadelenin başlamasıyla birlikte kayalıklarda deniz canavarına sunulan Hesione de canını kurtarmış olur. Ancak Herakles mücadeleyi kazanıp Hesione kurtulunca, Laomedon söz verdiği atlarını vermekten vazgeçer.”

Bölgesel mitoloji ile ilişkilendirilmesi açısından da frizde Hesione mitosunun konu edilmesi en akla yatkın olanıdır. Benim düşünceme göre, bu sahne, alışılmadık aksine kesinlikle “**Herakles’in Deniz Canavarı ile**

¹² Joseph Thacher Clarke, *age.*, s. 106 ve Joseph Thacher Clarke, *Report on the Investigation at Assos 1882-1883 Part I*, Papers of Archaeological Institute of Americas Classical Series II, New York, 1898, s. 225.

Mücadelesi” olarak adlandırılmalıdır. Çünkü mitolojide varlığı bilinen bu mücadelede Herakles’in rakibi için ne Triton ne de bir başka deniz yaratığının adı geçmekte, Homeros’ta anlatılan Hesione mitosunda da (*Hom. Il.*, 21.441), “deniz yaratığı/canavarı” denilmektedir. Nereus da aynı kaynakta geçer fakat yukarıda değindiğimiz gibi Herakles ile mücadelesi söz konusu değil hatta mitosa göre (suya ve ateşe dönüşme özelliğine bakıldığında) imkânsızdır. “Triton” erken kaynaklarda zaten anılmamaktadır. Triton adı ilk kez Rodoslu Apollonios’ta (*Apoll. Rhod.* iv.) geçmektedir¹³. Deniz Canavarı için bazen “Ketos” ismi de kullanılmıştır. Atina’da 1934 kazılarında bulunan ve Geometrik Dönem tabakasında tespit edilen iri bir balinanın kürek kemiğini temel alan ve deniz canavarlarının yalnızca mitolojik değil olası gerçek varlığı üzerinde de duran bazı araştırmalar bulunmaktadır¹⁴.

Assos Tapınağı “LOUVRE MA 2828” friz bloğunda yer alan altı figür (**Resim 3**), araştırmacılar tarafından genelde “Nereidler” olarak adlandırılmış¹⁵, el hareketleri “panik” ya da “neşe” ifade eden hareketler şeklinde yorumlanmıştır. Sartiaux bunlardan bahsederken sadece “*altı kadın*” demektedir, ancak Picard bunların Nereidler olduğunu belirtir. Bu altı figür, öne ve arkaya doğru bakıp heyecanlı el hareketleriyle sanki dans eder gibi yürüyor izlenimi vermektedir. Sartiaux, bu el hareketlerini bir alkış, bir el çırpıma benzetmiştir. Bence de arkadaki beş figürün hareketleri panikten çok neşe içerisinde tempo tutmayı (alkış) hatırlatmaktadır. İkonografide çok sık rastlanılmayan, ellerin bu şekilde duruşlarına örnek olarak, bir krater üzerindeki Amphiaros’un uğurlanış sahnesinde¹⁶ yer alan iki kadınla önündeki hizmetkârın el hareketlerini (alkış) ve Silaris Heraionu metoplarından birindeki, Pholos’un¹⁷ Herakles’e destek veren el hareketini (alkış) gösterebiliriz. Frizde, en öndeki figürün hareketi ise, arkadaki figürlerin aksine panik ya da şaşkınlık ifade etmektedir. Bu harekete benzer örnek olarak vazo resimlerinde, kaçırılan Thetis’in¹⁸, yılanlardan ürkmüş

¹³ Ruth Glynn, “Herakles, Nereus and Triton: A Study of Iconography in Sixth Century Athens” *American Journal of Archaeology* 85.2, 1981, s. 121.

¹⁴ John K. Papadopoulos - Deborah Ruscillo, “A Ketos in Early Athens: An Archaeology of Whales and Sea Monsters in the Greek World”, *American Journal of Archaeology* 106.2, 2002, s. 187-227.

¹⁵ F. Sartiaux, *age.*, s. 30; Charles Picard, *Manuel d’archeologie Grecque a la Sculpture Archaique*, Paris, 1935, s. 383.

¹⁶ Thomas H. Carpenter, *Art and Myth in Ancient Greece*, Londra, 1994: resim 266.

¹⁷ John Boardman, *Greek Sculpture, The Late Classical Period*, Londra, 1995: resim 162.1/1.

¹⁸ Thomas H. Carpenter, *age.*, resim 288.

Alkmene'nin¹⁹, kaçırılan Oreithya'nın²⁰ ve Silaris Heraionu'ndaki bir metopta Tantalos tarafından pişirilen Pelops'un²¹ el hareketleri gösterilebilir.

Herakles ile Deniz Canavarı mücadelesinin, Anadolu'nun mimariye bağlı heykeltıraşisinde henüz saptanmış birebir benzeri bulunmamakla beraber; yarı insan yarı balık unsurları barındıran ve deniz canlılarıyla birlikte betimlenen deniz yaratıklarının²² ve tıpkı aşağıda değineceğimiz Tarquinia kylixindeki gibi, el ele tutuşan fakat koşmayan kadınların benzerlerinin²³, Klazomenai pişmiş toprak kabartma geleneğinin izlerini taşıdığını burada vurgulamak yerinde olacaktır. Konumuz olan friz, Atina akropolisinden benzer bir mücadeleyi içeren 2 envanter numaralı Triton alınlığı²⁴ ve diğer 36 envanter numaralı Herakles-Triton alınlığı²⁵ (**Resim 4**) ile karşılaştırılabilir. Yaklaşık M.Ö. 560 civarına tarihlenen ve Herakles'in bir deniz canlısıyla mücadelesi söz konusu olan her iki alınlık²⁶ ile Assos frizindeki Deniz Canavarı'nın ortak özellikleri, vücudun yatay olması ve kuyruk kısmının kavis yapmasıdır.

¹⁹ Thomas H. Carpenter, *age.*, resim 168.

²⁰ John Boardman *Athenian Red Figure Vases, The Archaic Period*, Londra, 1996a, resim 341.

²¹ John Boardman 1995, resim 162.1 / 32.

²² <http://www.klazomeniaka.com/09-11resim.html> (21.11.2015);

<http://www.klazomeniaka.com/05-23resim.html> (21.11.2015).

²³ <http://www.klazomeniaka.com/05-21resim.html> (21.11.2015).

²⁴ Müze envanter numarası: Atina.Akr.2.

²⁵ Müze envanter numarası: Atina.Akr.36.

²⁶ Alınlıklar hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Etienne Lapalus, *Le Fronton Sculpté en Grèce, des Origines à la fin du IVe Siècle, étude sur les Origines, l'évolution, la Technique et les Thèmes du Décor Tympanal*, Paris. 1947 ve Theodor Wiegand, *Die archaische Poros-Architektur der Akropolis zu Athen*, Kassel, 1904.

Resim 4 Akropolis Müzesi Atina.Akr.36 Envanter Numaralı Alınlık²⁷

Herakles ise bu figürün vücudunun ön planına yerleştirilmiştir. Ayrıca Herakles'in sol bacağı her ikisinde de adeta sıkıştırılmış gibi görünmektedir. Örneklerde Herakles, canavarın yanında olmaktan çok, önündedir. Bu durum alınlık merkezinden köşelere doğru daralma için uygun gelmektedir. Üçgen veya dörtgen alandaki Herakles'in durumu değişmemektedir. Alınlık kompozisyonlarında Herakles sadaksızdır. Akropolis 2 alınlığındaki Triton, kol pozisyonu açısından Assos frizine benzemektedir. Alınlıktaki figür elinde bir balık tutmaktadır. Gerek Akropolis 2 alınlığında, gerekse vazo betimlerinde, Assos frizlerindeki gibi yüzler yandan görünmektedir. Alınlık eserleri, Assos frizlerine vazo betimlerinden daha çok benzer. Kas ve saç yapıları göz önünde bulundurulursa Assos frizleri, Akropolis 36 ve Akropolis 2 alınlıklarından daha geç bir tarihe ait olmalıdır. Assos mimari kabartmalarına daha yakın tarihli, muhtemelen Sicilya (Gela?) kökenli ve M.Ö. 6. yüzyılın üçüncü çeyreğine ait benzer konulu bir sunak

²⁷http://www.greek-thesaurus.gr/images/a1/ekatompedos_hercules_triton.jpg
<https://www.flickr.com/photos/rpianka/466328244/>,
<http://classics.unc.edu/academics/courses-2/clar-244/image-directory/archaic-period-images/archaic-architecture-and-architectural-sculpture-images/> (21.11.2015)'den düzenlenmiştir D. Baykan.

kabartmasında²⁸ Herakles Deniz Canavarı'nın üzerinde sanki yüzer gibi betimlenmiştir. M.Ö. 560 yılında belirerek M.Ö. 530-510 yılları arasında gelişen ve sonrasında çok benimsenmeyen bu sahneyi inceleyen araştırmacılardan Bonna Daix Wescoat²⁹, Akropolis alınlıklarına dayanarak Herakles'in bu mücadelesinin çoğunlukla Attika ikonografisinde yer aldığına vurgu yapmıştır.

Herakles'in bir Deniz Canavarı'yla veya insan ve balık unsurlarıyla betimlenmiş bir deniz canlısıyla olan sahneleri, M.Ö. 6. yüzyıl içinde mimariden daha çok vazo betimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Sahnenin vazo resimlerindeki en erken örneklerinden olan M.Ö.600-580 yıllarına tarihlenen siyah figürlü Louvre Lekythosunda³⁰ Herakles Deniz Canavarı'na arkadan sarılmış olarak betimlenmiştir. Sahnede Herakles'i kanıtlayacak bir veri olmasa da Britanya Müzesindeki yakın tarihli (M.Ö. 570-560) siyah figürlü bir kylixin³¹ tondosundaki aynı betimde, mücadele eden kahramanın kullandığı aslan postu Herakles'in kimliğini doğrular. Her ikisi de M.Ö. 530-520 yıllarına tarihlenen Boston hydriasi³² ve Paul Getty kylixinde³³ de (**Resim 5**) önceki iki örnek gibi ana sahnede sadece Herakles ve Deniz Canavarı bulunmaktadır. Ama son iki kap ana sahne haricindeki figürler açısından da incelenecek olursa: Boston hydriasının omuz kısmındaki binicileriyle betimlenen üç atı Laomedon'un ölümsüz atları, Getty kylixinin tondosundaki şölen sahnesini Hesione'nin kurtuluşu onuruna verilen ziyafet, dış kenardaki Herakles ile konuşan figürü de Laomedon şeklinde yorumlamayı teklif ediyorum.

²⁸ Pierre Devambez, “Une ‘arula’ sicilienne au Louvre”, *Monuments et mémoires de la Fondation Eugène Piot* Cilt 58, 1972, s. 1-23. Müze envanter numarası: Louvre. CA. 5956. <http://www.mlahanas.de/Greeks/Mythology/ArulaHeraklesTritonLouvreCA5956.html> (21.11.2015).

²⁹ Bonna Daix Wescoat, *The Architecture and Iconography of the Temple of Athena at Assos* (Yayınlanmamış Doktora tezi), Oxford, 1983, s. 72-82; Bonna Daix Wescoat, *The Temple of Athena at Assos*, Oxford Üniversitesi Yayınları, Oxford, 2012, s. 158-164.

³⁰ Müze envanter numarası: Louvre.CA823 <http://www.theoi.com/Gallery/O20.2.html> (21.11.2015).

³¹ Müze envanter numarası: BM.GR.1947.7-14.16. http://www.mlahanas.de/Greeks/Mythology/HeraclesAndTritonBM_GR1947_7_14_16.html (21.11.2015); https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Herakles_Triton_BM_GR1947-7-14-16.jpg (21.11.2015).

³² Müze envanter numarası: Boston.99.522 <http://www.theoi.com/Gallery/O20.6.html> (21.11.2015).

³³ Müze envanter numarası: Malibu.87.AE.22 <http://www.theoi.com/Gallery/P11.6.html> (21.11.2015).

Resim 5 Paul Getty Müze Malibu.87.AE.22 Envanter Numaralı Kylix³⁴

Tarquinia'dan yaklaşık M.Ö. 550'ye tarihlenebilecek bir kylixin³⁵ tondosunda Herakles Deniz Canavarı mücadelesi varken etrafında el ele tutuşarak aynı yöne koşan on yedi kadın betimlenmiştir (**Resim 6**). Bu betim Herakles Nereus mitosuyla yorumlanarak Nereus'a dans ederek destek veren Nereidler olarak yorumlanmıştır³⁶. Hesione ve Herakles mitosunun betimlendiği tartışmasız olan ve genelde diğer araştırmacılar tarafından da bu şekilde kabul edilen³⁷ M.Ö. 550'ye tarihlenen siyah figür tekniğindeki Boston Kraterindeki³⁸ (**Resim 7**) sahnede Herakles'in saldırdığı yaratık, yarı insan yarı balık bir Deniz Canavarı olmayıp, sadece korkunç görümlü bir baş biçimindedir. Mitolojide Deniz Canavarı olarak geçen ve antik kaynaklarda ayrıntılı anlatılmayan Deniz Canavarı, mitosu yorumlayan sanatçılar tarafından bazen insan ve balık unsurlarından karışık bir yaratık, bazen bir baş bazen de iri bir balık³⁹ olarak betimlenmiştir.

³⁴ (<http://www.theoi.com/Gallery/P11.6.html> / 21.11.2015'den düzenlenmiştir D. Baykan).

³⁵ Müze envanter numarası: Tarquinia.RC4194 <http://www.theoi.com/Gallery/P11.5.html> (21.11.2015).

³⁶ Jane Ellen Harrison - S. MacColl. Dugald, *Greek vase paintings: a selection of examples (Preface Introduction Descriptions*, Fisher Unwin Yayınları, Londra, 1894, Levha 5.

³⁷ Carpenter, *age.*, resim 199.

³⁸ Müze envanter numarası: Boston 63.420.

<http://www.theoi.com/Gallery/P28.2.html> (21.11.2015);

<http://www.flickrriver.com/photos/28433765@N07/8472217799/> (21.11.2015).

<http://www.mfa.org/collections/object/mixing-bowl-column-krater-259823> (21.11.2015).

³⁹ John Boardman, *Athenian Black Figure Vases*, Londra, 1996b, resim 179'da Herakles'in saldırdığı bir Deniz Canavarı tamamen balık olarak betimlenmiştir. Burada, Herakles'in arkasında Hesione yer alır.

Resim 6 Tarquinia Milli Müze Tarquinia.RC4194 Envanter Numaralı Kylix⁴⁰

Siyah figürlü ve M.Ö. 530'a tarihlenen bir hydriada⁴¹, ortadaki sahne "Herakles-Triton Mücadelesi", yanlardaki figürler ise yaşlı bir erkek (Nereus), Poseidon ve muhtemelen Nereidler olarak adlandırılmıştır. Bu sahnenin altındaki frizde ise koşan atlılar yer almaktadır. Bence, sahnenin merkezindeki mücadelenin *Herakles ile Deniz Canavarı*, yaşlı erkek figürünün *Laomedon*, arkasındakinin kızı *Hesione*, diğerlerinin ise, *Poseidon* ve bir *Nereid* olarak yorumlanması daha olasıdır. Üstelik altta yer alan atlılar frizi, böylelikle Laomedon'un ölümsüz atlarıyla bağdaşabilir. Yani, vazo resminin üst ve alt sahnelerindeki konu bütünlük kazanarak, Assos Athena Tapınağı'nın *Herakles'in Deniz Canavarı ile Mücadelesi* frizi ve aynı cephede yer alması muhtemel tapınak metopları arasında bulunan atlı figürü ile karşılaştırılabilir. Clarke, Assos Athena Tapınağı'nın ön cephesinin yeniden tasarımını yaparken, Herakles ve Deniz Canavarı frizinin yanına, hiçbir parçası ele geçmemiş bir başka blok yerleştirmiş, bu friz bloğu üzerinde Laomedon'un ölümsüz atlarını ve Hesione'yi betimlemiştir.

⁴⁰ <http://www.theoi.com/Gallery/P11.5.html>'den düzenlenmiştir.

⁴¹ Carpenter, *age.*, resim 205. Müze envanter numarası: Toledo.1956.69; <http://www.theoi.com/Gallery/O20.3.html> (21.11.2015).

Resim 7 Boston Güzel Sanatlar Müzesi Boston.63.420 Envanter Numaralı Krater⁴²

Bir diğer Boston Hydriasında da⁴³ (**Resim 8**) görüleceği gibi ortada Herakles ve Deniz Canavarı'ndan oluşan ana sahnenin iki yanında yaşlı erkek ve sayıları değişen kadın figürleri M.Ö. 530-520 tarihleri için kalıp denebilecek kadar alışılmış bir kompozisyon oluşturmuştur.

Hiçbir benzeri bulunmadığı halde, Assos Athena Tapınağı frizindeki Herakles ve Deniz Canavarı dışındaki altı figür, daima “Nereidler” olarak yorumlanmış ve “kaçışır durumda olarak” vurgulanmıştır. Bu frizde kaçışma durumu ancak ilk figür için doğru kabul edilebilir. Frizin bu sahnesi için, Herakles'in “Deniz Canavarı” ile mücadelesinin bölgesel mitolojiye daha uygun olduğu ve burada Hesione'nin öyküsünün anlatıldığı verileri doğrultusunda, öndeki figürün “Hesione”, onu takip eden diğer figürlerin de “Hesione'nin kurtuluşuna sevinen Troialılar” olduğunu düşünüyorum. Böylece, Hesione olarak adlandırdığım figürün el hareketlerinin neden diğer beş figürden farklı olduğu sorusu da cevap bulmaktadır. Panik ve sevinç olarak yukarıda benzer örneklerini saydığım el hareketlerinin bu frizde olması, olayı birebir yaşayan Hesione'nin paniği ve Troialıların Hesione'nin kurtuluşuna sevinerek alkış tutmaları sahnenin sembolizmini ve gerçekçiliğini de kuvvetlendirmektedir.

⁴²<http://www.mfa.org/collections/object/mixing-bowl-column-krater-259823>
<http://www.flickrriver.com/photos/28433765@N07/8472217799/> ve
<http://www.theoi.com/Gallery/P28.2.html>'den düzenlenmiştir.

⁴³Boston Güzel Sanatlar Müzesi, Müze envanter numarası: Boston.62.1185:
<http://www.theoi.com/Gallery/O20.7.html> (21.11.2015)

Resim 8 Boston Güzel Sanatlar Müzesi 62.1185 Numaralı Hydria ve Benzerleri⁴⁴

Sahnenin 19. yüzyılda friz bloğu henüz bulunduğu da Hesione mitosu ile ilişkilendirilmiş olmasına rağmen yanlış yorumlanmasının nedeni, muhtemelen bölgesel mitolojideki ayrıntıların göz ardı edilmesinden kaynaklanmıştır. Assos Athena Tapınağı “Louvre MA 2828” frizindeki bu yorumu yukarıda değindiğimiz bazı vazo resimleri üzerinde de yeniden ele alırsak, pişmiş toprak kapların ana sahnesinde ve farklı yerlerindeki figürlerin açıklanmasında kullanabiliriz. **Resim 5**'deki kylixin dışında Herakles Deniz Canavarı mücadelesi haricinde, Herakles ile Laomedon konuşması, kylixin iç yüzündeysse Hesione'nin kurtuluşunun bir şölenle kutlanması teklif edilebilir. **Resim 6**'daki kylixin iç ana sahnesi etrafındaki kadınların Troialıları, dış yüzdeki atlı arabanın Laomedon'un atlarını temsil etmesi mümkündür. Bu atlı arabayı **Resim 7**'de ana sahne yanındaki ile de karşılaştırabiliriz. **Resim 7**'deki kraterin ana sahne frizinin arka yüzüne denk gelen sahnedekileri biri Laomedon olmak üzere Troialılar olarak yorumlamak son derece akla yatkındır. Yine aynı kap için **Resim 7**'de görülebilen, kulpların ağız kenarında oluşturduğu dörtgen alanda yan yana betimlenen biri kadın diğeri erkek figürü Hesione ve babası Laomedon olmalıdır. **Resim 8**'de ve birçok benzerinde Herakles ve Deniz Canavarı'yla olan merkez sahne etrafında bazen yalnız bir kadın ve bir erkek, bazen de daha çok sayıda figür görülür. Merkez sahne etrafındaki bu kişilerin başta Hesione ve Laomedon olmak üzere Troialıları betimlemesi Hesione mitosuyla uyumludur. Yukarıda değindiğimiz örneklerin yeniden yorumlanmasıyla Assos Athena Tapınağı “Louvre MA 2828” frizindeki konu ve betimin paralellerini saptayabilmekteyiz.

⁴⁴ <http://www.theoi.com/Gallery/O20.7.html>'den düzenlenmiştir.

Sonuç olarak, tüm bu veriler ışığında antik kaynaklarda geçtiğini bildiğimiz hikâye ve mitosları coğrafi ve bölgesel yakınlık gözeterek yorumladığımızda, Assos Athena Tapınağı “Louvre MA 2828” frizinde Herakles, Poseidon’un gönderdiği bir Deniz Canavarı’yla Laomedon’un atlarını alabilmek için mücadele ederken, ölümden son anda kurtulan Hesione oradan panik ve sevinç içerisinde uzaklaşmakta ve onun kurtuluşuna sevinen Troialılar alkışlarıyla sevinçlerini ifade etmektedirler. Bu hikayenin tapınağın ikonografisine uygunluğunu ve şölen sahnesini içeren diğer bir frizle *Louvre MA 2829*) olası ilişkisini de düşünmek; benzer vazo resimlerinin de analogisiyle Assos Athena Tapınağı “Louvre MA 2828” frizinde Hesione ve Troialıların betimlenmiş olması fikrimi destekler niteliktedir.

ANTİK KAYNAKÇA

Apollodoros (Pseudo) (Apollod.), *Bibliothēkē*:

Apollodoros, *Bibliothēkē*, Çeviren: J.G. Frazer, LOEB Classical Library, Londra, 1995.

Apollonios (Rodoslu) (Apoll.Rhod.), *Argonautika*:

Apollonios, *Argonautika*, Çeviren: R. C. Seaton, LOEB Classical Library, Londra, 1990.

Homeros (Hom.II.), *Ilias*:

Homeros, *Ilias*, 31. Baskı, Çeviren: A. Erhat - A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 2013.

MODERN KAYNAKÇA

ANDREN A., *Architectural Terracottas from Etrusco-Italic Temples*, Lund, 1940.

BAYKAN, D., *Assos Athena Tapınağı Heykeltıraşlık Eserleri*, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Çanakkale, 1997.

-----, “Assos Athena Tapınağı Plastiği”, *Arkeoloji Bölümü Konferans Dizisi I*, (16 Nisan 2001 saat 10.00), T.Ü. Arkeoloji Bölümü D.1, Edirne, 2001.

-----, *Assos Athena Tapınağı Heykeltıraşlık Eserleri ve Bölgesel Mitoloji ile Bağlantıları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002.

-----, “Assos Athena Tapınağı Heykeltıraşlık Eserlerinin Bölgesel Mitoloji ile Bağlantıları” ‘bildiri ve poster sunum’, *İstanbul Üniversitesi Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları Toplantısı-3*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Kuyucu Murat Paşa Medresesi, İstanbul, 2003.

-----, “Assos Tapınağı’na Ait Bir Metop Üzerine Gözlemler”, *Sevim Buluç Anı Kitabı*, Çanakkale, 2006, s. 105-110.

- , "Assos Herakles-Kentauros lar Frizi ve Yeni Bir Tümleme Önerisi", *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı Euergetes, Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum 65. Geburtstag*, Suna - İnan Kır aça Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 139-144.
- , "'Ransom of Hektor' on a Metope from Assos Temple", *Identity & Connectivity - 16th SOMA (Symposium on Mediterranean Archaeology) Proceeding Summary Book/1-3 Mart 2012*, Floransa, 2012, s. 12.
- BOARDMAN, J., *Greek Sculpture, The Late Classical Period*, Londra, 1995.
- , *Athenian Red Figure Vases, The Archaic Period*, Londra, 1996a.
- , *Athenian Black Figure Vases*, Londra, 1996b.
- CARPENTER, T. H., *Art and Myth in Ancient Greece*, Londra, 1994.
- CLARKE, J. T., *Report on the Investigations at Assos 1881*, Papers of Archaeological Institute of Americas Classical Series I, Boston, 1882.
- , *Report on the Investigation at Assos 1882-1883 Part I*, Papers of Archaeological Institute of Americas Classical Series II, New York, 1898.
- DEVAMBEZ, P., "Une 'arula' sicilienne au Louvre", *Monuments et mémoires de la Fondation Eugène Piot Cilt 58*, 1972, s. 1-23.
- FINSTER-HOTZ, U., *Der Bauschmuck des Athenatempels von Assos*, Roma, 1984.
- GLYNN, R., "Herakles, Nereus and Triton: A Study of Iconography in Sixth Century Athens" *American Journal of Archaeology* 85.2, 1981, s. 121-132
- HARRISON, J. E. - Dugald, S. Mc., *Greek vase paintings: a selection of examples (Preface Introduction Descriptions*, Fisher Unwin Yayınları, Londra, 1894, Levha 5.
- LAPALUS, E., *Le Fronton Sculpté en Grèce, des Origines à la fin du IVe Siècle, étude sur les Origines, l'évolution, la Technique et les Thèmes du Décor Tympanal*, Paris, 1947.
- PAPADOPOULOS, J. K. – Ruscillo, D., "A Ketos in Early Athens: An Archaeology of Whales and Sea Monsters in the Greek World", *American Journal of Archaeology* 106 / 2, 2002, 187-227.
- PICARD, C., *Manuel d'archeologie Grecque a la Sculpture Archaïque*, Paris, 1935.
- SARTIAUX F., *Les Sculptures et la Restauration du Temple d'Assos en Troade*, Paris, 1915.
- WESCOAT, B. D., *The Architecture and Iconography of the Temple of Athena at Assos* (Yayınlanmamış Doktora tezi), Oxford, 1983.
- , *The Temple of Athena at Assos*, Oxford Üniversitesi Yayınları, Oxford, 2012.
- WIEGAND T., *Die archaische Poros-Architektur der Akropolis zu Athen*, Kassel, 1904.
- WITTE, J., "Bas-relief d'Assos", *Annali del Istituto di Corrispondenza Archeologica* 13, 1841, s. 317-319.